

Naar een nieuwe macro-economie

van Schaik, A.B.T.M.

Publication date:
1981

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Schaik, A. B. T. M. (1981). *Naar een nieuwe macro-economie: Ontwikkeling en toepassing van een bouwjareninterpretatie van produktie en werkgelegenheid in Nederland*. Stenfert Kroese.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Hoofdstuk 5

Wereldhandel en werkloosheid

A.B.T.M. van Schaik

Universiteit Tilburg

ESB, 20 juli 1977

5.1. DE NEDERLANDSE ECONOMIE IN 1980

Eind 1975 groeide in het toenmalige kabinet-Den Uyl het besef dat de werkloosheid in 1980 wel eens schrikbarend hoog zou kunnen uitvallen, hoger zelfs dan de tot ruim 200.000 personen opgelopen verwachting voor 1975. In de *Structuurnota* van minister Lubbers werden derhalve beleidsvoornemens ontwikkeld om de verwachte gang van zaken ten goede te keren.¹ Een en ander werd ondersteund door berekeningen in *De Nederlandse economie in 1980*.² Hierin werd de arbeidsinkomensquote, die inmiddels tot ruim 95% was opgelopen, als een van de belangrijkste oorzaken van de fors gestegen werkloosheid aangemerkt.

Remedie was de arbeidsinkomensquote in benedenwaartse richting bij te stellen, met name door het afremmen van de groei van de reële arbeidskosten. Hierdoor zou het proces van afstoting van arbeidsplaatsen worden vertraagd en de creatie van nieuwe arbeidsplaatsen een prikkel krijgen. In de reeks van berekeningen, waaruit eerst de 1%-norm en later het aanvullend beleid resulteerden, werd echter bij voortdoring uitgegaan van een gemiddelde jaarlijkse stijging van de wereldhandel met 7,5 à 8%. Zonder 1%-norm en zonder aanvullend beleid, in de vorm van loonkostensubsidies en het stimuleren van bedrijfsinvesteringen, zou de werkloosheid in 1980 zo'n 54.000 manjaren hoger zijn dan in 1975. Inwerkingstelling van de 1%-norm zou dit aantal tot 4.000 manjaren reduceren. Het aanvullend beleid, tenslotte, moest ervoor zorgen dat de werkloosheid in 1980 zo'n

¹ *Nota inzake de selectieve groei* (Economische Structuurnota), Tweede Kamer, zitting 1975-1976, 13955, nrs. 1-3, 10 juni 1976. (Later verschenen als Monografie nr. 21.)

² *De Nederlandse economie in 1980*, 'Een voorwaardelijke prognose van de ontwikkelingsmogelijkheden voor de Nederlandse economie op middellange termijn', Centraal Planbureau, Den Haag, september 1976. Dit stuk kan worden

56.000 manjaren onder het niveau van 1975 zou komen te liggen. Kennelijk werden de beleids marges bij een onveranderd blijvende vooronderstelling t.a.v. de ontwikkeling van de wereldhandel dus nogal ruim ingeschat!

Medio 1977 is de werkloosheid nog steeds groter dan 200.000 personen en 1980 nadert. Het is derhalve niet verwonderlijk dat in sommige kringen met de gedachte wordt gespeeld dat de in 1976 door de regering opgeworpen doelstelling - beperking van de werkloosheid in 1980 tot 150.000 manjaren niet wordt gehaald.³ Een onderbouwing van deze gedachte vindt men, bijvoorbeeld, in het op 2 mei jl. verschenen rapport van de CED, de Commissie Economische Deskundigen van de Sociaal-Economische Raad. De CED ontkent niet dat het in 1976 geëntameerde beleid de kans vergroot dat marginale jaargangen behouden blijven, maar ze plaatst wel vraagtekens bij de verwachting dat de hieraan verbonden arbeidsplaatsen ook werkelijk benut zullen worden.⁴ In dit licht bezien, ziet de CED meer heil in het (extra) stimuleren van nieuwe investeringen via het zeker stellen van de in *De Nederlandse economie* in 1980 verwachte daling van de arbeidsinkomensquote met gemiddeld 2% per jaar.⁵

Het antwoord op de vraag of 'geredde' en 'nieuwe' arbeidsplaatsen ook werkelijk bemand zullen worden, is echter mede afhankelijk van de verwachting die men koestert t.a.v. de ontwikkeling van de bestedingen, met name t.a.v. die van de wereldinvoer. En juist t.a.v. de wereldhandel spreekt men, zoals gezegd, de hoop uit dat deze zich in de periode 1976/1980 met een gemiddelde groei van 7,5 à 8% per jaar zal ontwikkelen.⁶ Ook de CED sluit zich hierbij aan.⁷ Alleszins reden om te onderzoeken in welke mate de vooruitzichten tot 1980 van juist deze veronderstelling afhankelijk zijn.

gezien als een uitwerking van *Een macro-economische verkenning van de Nederlandse economie* in 1980, Centraal Planbureau, Den Haag, februari 1976. (Later verschenen als Monografie nr. 21.)

³ In de laatste weken van juni 1977 deden – mede n.a.v. de onlangs uitgebrachte nota van de ambtelijke Centrale Economische Commissie – zeer sombere geluiden de ronde.

⁴ 'Naar de mening van de CED wordt in de prognose een grote wissel getrokken op het slechts tijdelijk werkzame effect van een vermindering van de uitstoot van arbeid' (blz. 66).

⁵ 'De CED is van oordeel dat, wil de werkgelegenheidsontwikkeling in het bedrijfsleven met enig vertrouwen tegemoet kunnen worden gezien, een grotere stijging van de bruto-investeringsquote dan in de ramingen is voorzien, moet worden aanvaard, waardoor deze quote weer enigszins vergelijkbaar wordt met die welke gold toen de werkgelegenheid in bedrijven nog een belangrijke groei vertoonde' (blz 67).

⁶ Met name de hierboven genoemde rapporten gaan van deze veronderstelling uit.

⁷ Vanzelfsprekend signaleert de CED dat 'voor een land met een zo open economie als het onze belangrijke autonome wijzigingen kunnen optreden' (blz. 11). Het rapport gaat echter niet in op de vraag welke nu de (als dan niet gekwantificeerde) gevolgen zijn van een mee- of tegen-vallende wereldhandel.

De conclusie is dan dat de veronderstelde positieve uitwerking m.b.t. de werkgelegenheid van het aanvullend beleid door een tegenvallende wereldhandel van zo'n 2 à 2,5% per jaar weer grotendeels teniet wordt gedaan.

Enige achtergrondinformatie over de ontwikkeling van de wereldhandel vormt het startpunt van dit hoofdstuk.

5.2. TRENDBREUK WERELDHANDEL?

De oliecrisis van oktober 1973 riep een halt toe aan de ontstuimige ontwikkeling van de wereldhandel, die - vooral vanaf 1968 - niet meer leek te stuiten. Stelt men de index van de voor Nederland relevante wereldhandel in 1967 op 100, dan komt deze in zes jaar tijds op bijna het dubbele uit. De wereldinvoer groeide in deze periode dan ook met gemiddeld 11,4 per jaar.⁸

Overigens dient te worden vermeld dat deze groeivoet over de gehele periode na de crisis van 1958 niet veel lager was; in de periode 1959/1973 werd gemiddeld bijna 10% per jaar gehaald.⁹ Deze ontwikkeling schraagde ontegenzeggelijk het - in vergelijking met heden - gunstige verloop van de Nederlandse economie in de jaren zestig.

Het jaar 1974 betekende een keerpunt in deze ontwikkeling.¹⁰ De wereldhandel groeide met 'slechts' 4%, terwijl in 1975 zelfs een daling van 2% kon worden genoteerd.¹¹ In 1976 herstelde de wereldhandel zich. De gerealiseerde groeivoet van 12% - 4 punten hoger dan de aanvankelijke prognose in september 1975 - was echter niet voldoende om de wereldhandel op het niveau terug te brengen, dat zou zijn bereikt als de groei van gemiddeld 10%, uit het verleden zou hebben aangehouden. Ook de vooruitzichten tot 1980, die ten grondslag liggen aan de berekeningen in De

⁸ Deze 11,4 is zoals alle percentages in dit hoofdstuk verkregen door niveauevergelijking van het eerst- en laatstgenoemde jaar.

⁹ Om precies te zijn 9,75%.

¹⁰ Dit keerpunt werd in 1972 voorafgegaan door een stagnatie in de ontwikkeling van het volume van de autonome bestedingen (woningbouw, materiële overheidsconsumptie en overheidsinvesteringen). In de periode 1959/1971 groeiden de autonome bestedingen nog met gemiddeld 6,55%, terwijl in de periode 1971/1975 een negatieve groeivoet van gemiddeld 2,02% per jaar kon worden genoteerd.

¹¹ Hoezeer bijv. het Centraal Planbureau (en de OECD) door deze terugval werd verrast, blijkt wel uit een vergelijking van prognose en realisatie. Ten aanzien van de ontwikkeling van de wereldhandel in 1974 voorspelde men in september 1973 - vlak voor de oliecrisis - nog een toename van 10%, terwijl de produktiegroei (van bedrijven) op 4% werd begroot. De uitkomsten (realisaties) waren aanzienlijk lager, respectievelijk 4 en 2,5%. De aanvankelijke prognose voor 1975 was relatief gezien nog optimistischer. Uiteindelijk bleek dat men er t.a.v. de wereldhandel met 7 punten, t.a.v. de exportgroei met 11 punten en t.a.v. de investeringen met 10,5 punt naast zat.

Nederlandse economie in 1980, zijn lager dan deze 10%. Zoals gezegd, spreekt het Planbureau voor de periode 1976/1980 over een gemiddelde groei van zo'n 8%.

Het voorgaande impliceert dat de wereldhandel in 1980 een niveau zal hebben bereikt dat bijna 25% lager ligt dan het niveau dat op basis van een doortrekking van de trend uit het verleden kan worden berekend. Deze trend staat in kolom 1 van tabel 1.

Tabel 1. Enkele ontwikkelingen van de index van het volume van de wereldinvoer.

Jaar	1	2	3
	trend	verwacht	verwacht/trend
1967	100	100	1
1973	191	191	1
1974	210	198	0,94
1975	231	194	0,84
1976	254	217	0,85
1977	280	232	0,83
1980	372	292	0,78

De trend volgend, zou de wereldhandel in de periode 1973/1980 wederom bijna zijn verdubbeld. Kolom 2 bevat de realisaties uit het jaar 1967 en de jaren 1973 tot en met 1976. Tevens zijn hierin de verwachtingen voor de jaren 1977 en 1980 vermeld. Kolom 3 geeft aan in hoeverre realisaties en verwachtingen van de trend afwijken.

Uit een niveau vergelijking van de jaren 1973 en 1976 blijkt dat de gerealiseerde ontwikkeling een gemiddelde groeivoet te zien geeft van ruim 4%. De niveaus van 1973 en 1980 met elkaar vergelijkend, levert ruim 6% op. De verwachte groeivoet van 8% voor de komende jaren draagt tot deze 6% dus in aanzienlijke mate bij. De geluiden t.a.v. deze verwachting zijn echter somber. Zo wordt in het meest recente *Centraal Economisch Plan* voor het jaar 1977 slechts 7% voorspeld. Het zou derhalve wel eens zo kunnen uitpakken dat de wereldhandel in de periode 1973/1980 uiteindelijk met minder dan 6% per jaar blijkt te zijn toegenomen. In dit laatste geval heeft zich dan een duidelijke trendbreuk gemanifesteerd. Op deze plaats zullen de gevolgen hiervan vanuit een macro-economische invalshoek worden bestudeerd. Deze gevolgen laten zich vangen door het berekenen van onzekerheidsvarianten voor de middellange termijn. De werkwijze is als volgt.

5.3. GEVOLGEN TRENDBREUK

Allereerst is berekend hoe de Nederlandse economie er in 1980 zou hebben uitgezien als de wereldhandel met gemiddeld 10% per jaar was blijven groeien. Dit wordt de *trendontwikkeling* genoemd. Vervolgens is de *verwachte ontwikkeling* tot en met 1980 berekend. Hierbij is verondersteld dat de wereldhandel elk jaar met slechts 5% toeneemt. Tenslotte zijn de uitkomsten van beide berekeningen van elkaar afgetrokken. Op deze wijze resulteert het geïsoleerde effect van de mindere groei van de wereldhandel met 5% per jaar

De berekeningen zijn uitgevoerd met behulp van het Vintaf-model.¹² Tabel 2 geeft een overzicht van de resultaten. De cijfers in deze tabel tekenen zonder meer een pessimistisch perspectief. Dit bevat de volgende kenmerken.

- De reële arbeidskosten stijgen. Het proces van afstoting van arbeidsplaatsen wordt daardoor versneld.
- De arbeidsproductiviteit daalt. Hierdoor stijgt de arbeidsinkomensquote nog sneller dan de reële arbeidskosten.¹³ Dit heeft negatieve gevolgen voor de winstinkomens en daarmee voor de investeringen.¹⁴
- Het beschikbaar looninkomen daalt, ook reëel gezien. Het volume van de particuliere consumptie neemt derhalve dienovereenkomstig af.
- De werkgelegenheid in bedrijven neemt - ten gevolge van het teruglopen van het aantal arbeidsplaatsen en het dalen van de bezettingsgraad - met bijna 1% per jaar af.

¹² Bedoeld is hier de oorspronkelijke versie van het onlangs gepubliceerde model Vintaf-II, CPB. *Occasional Paper*, 12. Tussen beide versies bestaan in essentie weinig verschillen. T.a.v. de exogenen het volgende. Naast een constante groeivoet van de wereldhandel is verondersteld dat de autonome bestedingen op het niveau van 1973 gehandhaafd blijven. Op deze wijze werden in zekere zin 'conjunctuurvrije' varianten berekend. Tenslotte dient te worden vermeld dat de arbeidsmarkt onder de condities van arbeidsovervloed werkt.

¹³ De opbrengsten van de productie daalt sneller dan de overige prijzen. Dit is toe te schrijven aan ruilvoetverliezen.

¹⁴ In *De Nederlandse economie* in 1980 (NE-80) werd reeds gewaarschuwd voor meer pessimistische uitkomsten t.a.v. de investeringen en de werkgelegenheid in 1980 indien van een geringere groei van de wereldhandel diende te worden uitgegaan. Bij de presentatie van het aanvullend beleid in *De Structuurnota* werd aan deze waarschuwing echter weinig aandacht besteed. Wellicht is dit ook niet zo verwonderlijk als men bedenkt dat volgens de NE-80 1% meer of minder wereldhandel het aantal arbeidsplaatsen in bedrijven onverlet laat. Minder wereldhandel leidt volgens de NE-80 zelfs tot een forse daling van de reële arbeidskosten! M.b.v. het Vintaf-model vindt men een negatief verband tussen wereldhandel en reële arbeidskosten. Dit verschil is waarschijnlijk terug te voeren op het feit dat aan de berekeningen in de NE-80 een ander model ten grondslag ligt dan het Vintaf-model. Bovendien kan de wijze van berekening anders zijn geweest. Ook kan de periode waarvoor gerekend is van invloed zijn op de uitkomsten. De NE-80 gaat uit van de periode 1976-1980, tabel 2 daarentegen van 1973-1980. Een gevoeligheidsanalyse m.b.t. de periode waarvoor wordt gerekend leerde echter dat de verschillen in uitkomsten m.b.t. de percentages zoals die in tabel 2 gerapporteerd staan gering zijn.

Minder groei van de wereldhandel oefent dus een opwaartse druk uit op de arbeidsinkomensquote. De feitelijke ontwikkeling in de jaren 1974 en 1975 is hiermee ook in overeenstemming. Ten opzichte van de trend daalde de wereldhandel in 1974 met 6%. Terzelfder tijd steeg de arbeidsinkomensquote met 5,8%. Het jaar daarop week de index van de wereldhandel nog verder af van de trendmatige ontwikkeling. De arbeidsinkomensquote steeg in hetzelfde jaar met 6,8%. Een gedeelte van de stijging van de arbeidsinkomensquote in de jaren 1974 en 1975 kan derhalve worden toegeschreven aan de verminderde groei van de wereldhandel. Omgekeerd kan de daling van de arbeidsinkomensquote in 1976 voor een gedeelte worden toegerekend aan de forse stijging van de wereldhandel in dat jaar.

Mocht de trendbreuk in de wereldhandel zich werkelijk manifesteren, dan lijkt de kans groot dat de in 1976 door de regering opgeworpen doelstelling beperking van de werkloosheid in 1980 tot 150.000 personen - niet wordt gehaald. Om dit te illustreren is tabel 3 samengesteld.

Kolom 1 is ontleend aan *De Nederlandse economie* in 1980. De tweede kolom is uit tabel 2 afgeleid. Derhalve kunnen de percentages van beide kolommen slechts onder voorbehoud met elkaar worden vergeleken. (De reden hiervan is in voetnoot 14 uiteengezet.) De derde kolom geeft het aantal procenten aan waarmee de wereldhandel moet tegenvallen om de uitwerking van het aanvullend beleid te compenseren.

Tabel 2. Verwachte minus trendontwikkeling voor de periode 1973/1980. Jaarlijks 5% minder groei van de wereldhandel.

	mutaties per jaar in %
Productiecapaciteit (1)	-0,84
Arbeidsplaatsen bedrijven	-0,78
Productievolume bedrijven (2)	-1,25
Werkgelegenheid bedrijven (3)	-0,98
Volume investeringen (machines)	-2,13
Volume investeringen (gebouwen)	-2,34
Volume goederenuitvoer	-3,41
Volume goedereninvoer	-3,54
Volume particuliere consumptie	-1,03
Loonsom per werknemer (4)	-1,66
Opbrengstprijis produktie (5)	-2,01
Prijspeil part. consumptie (6)	-1,41
Prijspeil goederenuitvoer	-1,14
Beschikbaar looninkomen	-2,57
Beschikbaar winstinkomen	-6,15
Belastingen	-3,30
Bezettingsgraad (2) – (1)	-0,41
Arbeidsproduktiviteit (2) – (3)	-0,27
Reële arbeidskosten (4) – (5)	0,35
Reële loonvoet (4) – (6)	-0,25
Arbeidsinkomensquote (4) – (5) – (2) + (3)	0,62

Tabel 3. Mate waarin de wereldhandel moet tegenvallen om de uitwerking van het aanvullend beleid te compenseren.

	1	2	3
	Uitwerking aanvullend beleid	Uitwerking 1% minder wereldhandel	Mate waarin wereldhandel moet tegevallen
Productievolume	0,75	-0,25	ca. 3%
Werkgelegenheid	0,50	-0,20	ca. 2,5%
Arbeidsinkomensquote	-0,25	0,12	ca. 2%

Het aanvullend beleid - gespreid over 5 jaar - zou de werkgelegenheid in bedrijven met gemiddeld 0,5% per jaar, d.i. ca. 20.000 manjaren, moeten doen toenemen. Jaarlijks 1% minder groei van de wereldhandel leidt tot een afname van de werkgelegenheid met gemiddeld 0,2% per jaar, d.i. ca. 8.000 manjaren. Vergelijking van deze uitkomsten leidt dan tot de slotsom dat het verwachte positieve effect van het aanvullend beleid op de werkgelegenheid nagenoeg geheel is verdwenen als de wereldhandel jaarlijks zo'n 2,5% minder groeit. Voor de periode 1976; 1981 is dit een feit, als mocht blijken dat de wereldhandel met gemiddeld 5,5% per jaar i.p.v. de veronderstelde 8% is toegenomen.

5.4. BESTRIJDING GEVOLGEN

De vraag dringt zich op hoe de Nederlandse economie zich kan 'verzekeren' tegen de gevolgen die verbonden zijn aan het risico dat de wereldhandel tegenvalt.

Op deze plaats wordt volstaan met een enkele suggestie. Het betreft hier het 'omlaag-schroeven' van de loon- en prijsspiraal. Hierdoor wordt de kans vergroot dat - t.o.v. buitenlandse concurrenten - een relatieve prijsdaling optreedt van het exportpakket. Berekeningen die in dit verband m.b.v. het Vintaf-model zijn uitgevoerd - bijvoorbeeld in de vorm van het afschaffen van de automatische prijscompensatie - tonen aan dat bijna alle ongunstige kenmerken van een

tegenvallende wereldhandel worden gecompenseerd.¹⁵ Bijna alle, want de neerwaartse druk op het volume van de particuliere consumptie wordt door het afschaffen van de prijscompensatie nog versterkt. Dit betekent dat meer werk met minder materiële welvaart per man gepaard kan gaan!

Ook de daling van de arbeidsproductiviteit, ten gevolge van minder wereldhandel, wordt door het afschaffen van de prijscompensatie versterkt. Deze conclusie is echter wel afhankelijk van de toestand op de arbeidsmarkt; ze gaat alleen op voor de situatie van arbeidsovervloed. In de situatie van arbeidskrapte, d.w.z. als de werkloosheid zich beweegt rond het niveau van de frictiewerkloosheid, ontstaat een opwaartse druk op de arbeidsproductiviteit. Desalniettemin wordt ook in dit geval de daling van de materiële welvaart per man versterkt.

Het bovenstaande moge illustreren dat de marges waarbinnen de in 1976 geëntameerde beleidsvoornemens op een in alle opzichten effectieve wijze kunnen worden aangevuld, klein zijn. De Nederlandse economie is met handen en voeten gebonden aan de ontwikkeling van de wereldhandel. Het lijkt zinvol om dit aspect bij volgende beleidsvoornemens wat meer op de voorgrond te plaatsen.

Dr. A. van Schaik
Universiteit Tilburg
1977

¹⁵ Een uitgebreide uiteenzetting van deze variant vindt men in Th. van de Klundert. *Lonen en werkgelegenheid*, Leiden, 1977.